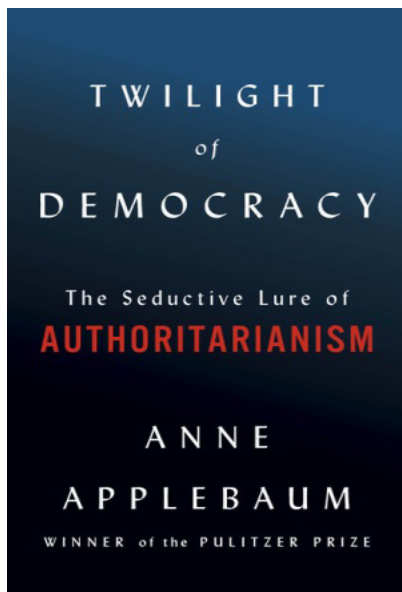

УДК 321.7
316.653
32.019.5
DOI: [https://doi.org/10.22182/
pr.7442022.10](https://doi.org/10.22182/pr.7442022.10)
Приказ

*Душан Достанић**
Институт за политичке
студије, Београд

СУМРАК ДЕМОКРАТИЈЕ

Applebaum, Anne. 2020. *Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism*. New York: Doubleday, 224 стр.

Већ више година се води расправа о томе да ли је подела на десницу и левицу изгубила значај, односно да ли је расцеп између народа и глобалне елите (Лотар Фрице) потиснуо у други план питања о левици и десници (Ален де Беноа). Деценијама се аргументовано указује на чињеницу да постоји једна врста савезништва између привреде и левице односно између глобалиста и свакојакх културних марксиста, ратника за социјалну правду, вокиста, бораца за сваколика права, антирасиста, антифашиста и уопште прогресивиста. Ако је привреда променила страну и ако су данас интернационални капитал и интернационална левица, односно капитал и еманципација, склопили пакт против националне државе, логично је очекивати супротан савез између националног радништва и националног грађанства (Александер Гауланд). Уколико је ова дијагноза стања тачна, онда се више не може говорити о уједињеном десном табору налик ономе који је постојао у време Хладног рата и који је своју кохезивну снагу могао пронаћи у антикомунизму. Десница је тада још могла да окупља људе разнородних опредељења, који се међусобно нису слагали по свим питањима, али су ипак знали да су

* dusandostanic@yahoo.co.uk

принуђени да трпе једни друге. Нестанком комунистичке претње се у Америци савез између либертаријанаца (класичних либерала), традиционалистичких конзервативаца и антикомуниста (Џорџ Неш) поцепао по шавовима. Штавише, убрзо су на видело изашле дубоке разлике између палеоконзервативаца и неоконзервативаца.

Потврду ове тезе, иако јој то није била намера, пружа и књига Ен Еплбаум *Сумрак демократије*. Еплбаум је позната новинарка и аутор књига о историји комунизма. Писала је за *Економист*, *Сандеј телеграф*, *Спектејтор* и *Вашингтон пост*. Припадала у најширем смислу антикомунистичкој и протржишној десници која се одушевљавала Реганом, подржавала Буша старијег, а затим и млађег у њиховим ратним походима, да би напослетку стајала и иза председничке кандидатуре ратоборног Џона Мекејна. Рекло би се да је Еплбаум прихватала сваког кандидата кога би предложила Републиканска странка, ма колико да се та партија удаљавала од своје базе и ма колико њени кандидати деловали чудно и неубедљиво. Она политика коју су гласно критиковали палеоконзервативци као што је Патрик Бјукенен била је баш по укусу ове познате новинарке,

која је умела да оправда сваку америчку војну интервенцију у свету. Међутим, када је дошло до председничких избора 2016. Еплбаум је уместо Доналда Трампа активно подржала Хилари Клинтон, дакле кандидата супарничке стране и отелотворење свега онога чему би конзервативна Америка требало да се противи. Чињеница да Еплбаум у својој одлуци није била усамљена показује да овде у питању није био некакав лични анимозитет. У коалицији против Трампа били су и неки од истакнутих сарадника Буша млађег и најважнијих представника америчког неоконзервативизма (Пол Волфовиц, Роберт Кејган, Брент Сноукрафт). И није само Трамп проблем. Еплбаум није са одобравањем гледала ни на Брегзит, згражавала се над политиком владе у Пољској, док Орбана сматра диктатором. Све што би и издалека личило на ренесансу конзервативизма код ње и њених истомишљеника и зазивало је снажно негодовање. Еплбаум иза сваког „популистичког” покрета види руски утицај, у противљењима политици Европске уније препознаје опасне намере, а иза сваке критике Џорџа Сороша и његовог утицаја слути „повратак антисемитских теорија завере”. У чему је онда ствар, или другим речима по

чему се оно што заговарају разни „неоконзервативци” или „либерални конзервативци” са „умерене деснице” попут Еплбаум уопште може разликовати од онога што заступају здружени глобалисти, либерали и левичари? Изгледа да се иза њиховог наводног умереног конзервативизма заправо скривају леви либерализам, мултикултурализам и *one world* идеологија који се само бране другачијим фразама. То заједништво је лепо приказано у овој књизи.

Еплбаум у књизи не жели да објашњава своју позицију нити да понуди аргументе у прилог свом схватању „умерене деснице”. Уместо тога њен циљ је дискредитација противника, тачније обрачун са бившим пријатељима, односно са свима онима са којима је некада сарађивала и приватно одржавала блиске везе, а који су уместо приче о „либералном конзервативизму”, „европским вредностима” и срећном свету под америчком доминацијом подржали стварне конзервативце, које Еплбаум назива десним екстремистима, ауторитарцима и чудацима који шире теорије завере. *Сумрак демократије* тако има снажан лични печат и једним делом представља патетичну причу о уништеним пријатељствима и

жени која се осећа изданом од људи који су јој некада били блиски. Само што овде бивши пријатељи нису напустили само једну новинарку, њеног проевропског супруга и њихову либералну породицу, већ су издали и много више: демократију, либерализам, владавину права и још читаву Западну цивилизацију приде! Тешко да од тога може бити веће издаје. То је негде основна идеја књиге којом се хоће показати прстом на бивше пријатеље које треба кривити уколико свет уместо у либералној утопији заврши у хаосу и тиранији. У својој одбрани недефинисане демократије Еплбаум се служи реториком где се политички противници називају плаћеницима (било руским, било Орбановим), издајницима, те снагама хаоса и безумља. Бранитељи демократије су обично ревносни у томе да такву реторику жигошу као неприхватљиву и суштински недемократску, али за Еплбаум то очигледно не представља никакав проблем. Упркос својом поларизујућем говору Еплбаум „популистима” приговара да поларизују друштво и призивају унутрашње сукобе. Тако испада да када Еплбаум брани демократију она под тим подразумева демократију само за оне који су већ политички добро настројени и

који имају исправна убеђења, док би остале – издајнике цивилизације и европских вредности, плаћенике и уопште снаге нереда – било најбоље некако изоловати, одстранити из јавности и искључити из демократског процеса. Нема слободе за непријатеље слободе, ни демократије за непријатеље демократије, с тим што очигледно постоје они који имају суверенитет интерпретације и право да одлучују о томе ко је непријатељ слободе и демократије. Изгледа као да је Еплбаум на корак од тога да и отворено прихвати културу отказивања као добродошло средство у борби за „отворено друштво”. Критичари би рекли да она и њени истомишљеници заправо исповедају један нови облик тоталитаризма који би се могао назвати либералним тоталитаризмом (Ален де Беноа), а који воли да се назива демократијом.

Ситуација је тим гора што ови издајници и ствараоци хаоса нису тек некакав крезуби олош из провинције са пивским стомацима, „губитници глобализације”, односно „јадници” како је Трампове присталице назвала Хилари Клинтон, већ интелектуалци, односно људи широке културе, интелигентни и добро образовани. Они познају свет, говоре стране језике, цене

уметност, чак су и економски прилично успешни, а ипак су на истој страни са „популистима”, националистима и што је најгоре традиционалистима. Другим речима, Еплбаум прећутно сматра да сви образовани људи морају бити глобалисти, космополите, либерали, подржавати америчку спољну политику или једноставно да сви они морају имати иста политичка убеђења. Уколико то није случај онда са њима нешто није у реду. Тако она не пропушта да се позове на Жилијена Бенду и његову *Издају интелектуалаца*. Укратко, њени некадашњи пријатељи су приказани као школовани и умни људи који због сопствених карактерних слабости и каријеризма прихватају да се стављају у службу опасних ауторитарних демагога. Они диктаторе одржавају на власти тако што их бране у јавности, шире њихове теорије завере и уклањају препреке њиховој деструктивној владавини.

Интелектуалци без морала дају свој глас „јадницима” који би без њих могли само да гунђају док пију пиво испред продавнице. У сваком случају, политичку снагу не би имали. Без интелектуалаца не би било свих тих кваритеља забаве као што је Трамп. Некакав Качински, Орбан, Фараж или Абаскал, били би немоћни без подршке тог света, а бесне масе

остале би тамо где им је и место – далеко од политике, која би била резервисана за оне који гаје иста, прихватљива убеђења. Све би, дакле, било у најбољем реду и трансатланска елита могла би на миру да гради свој идеални свет. Једноставност ове поделе посебно пада у очи када Еплбаум покушава да покаже да је Фараж лицемер када говори у име обичних људи, јер носи сако од твида. Из такве модне анализе може се закључити само то да када се суверенисти не уклапају у стереотипну слику десничара тада постају лицемери.

За своје бивше пријатеље Еплбаум каже да су једноставно почели да мрзе либералну демократију, свако из свог разлога. Неко из огорчења или зато што мисли да је остао закинут, неко се просто прилагодио захтевима масе, неко због материјалне користи или каријеризма, неко из „културног очајања“, неко јер не може да се снађе у модерном свету и носталгичан је за неким давним временима која сада покушава да обнови, а многи од њих, ето, никада и нису били праве демократе... Сада су сви они и сами постали националисти, шовинисти, исламофоби, расисти, антисемити и верски фанатици. У сваком случају, након читања књиге стиче се утисак да су то све људи који су спремни да зарад сопствених

амбиција на коцку ставе не само судбину своје земље, већ и светлу будућност читавог света. Закључак се намеће сам од себе: сваки образован човек који подржава „популисте“ је особа сумњивог морала и слабог карактера. То значи да нема потребе да се са њима води било какав дијалог, јер се њихови аргументи не могу узети озбиљно. Штавише, потребно им је ускратити приступ јавној сфери како не би додатно залуђивали већ збуњене масе. Еплбаум чак пише да би морала прећи на другу страну улице како се не би сусрела са неким од бивших пријатеља који су издали демократију и одлутали на тамну страну. Улоге су тако подељене. На једној страни су они који као Еплбаум, њен супруг и поштени пријатељи из разних међународних тела остају верни својим либералним убеђењима и неуморно раде се да овај свет учине бољим местом за живот, те да свим људима у сваком кутку планете обезбеде могућност да уживају у слободама, људским правима, владавини права, европским вредностима и демократији, док је са друге стране хорда зла у којој се затуцана, ауторитарна и ксенофобична руља помешала са аморалним интелектуалцима и популистичким демагозима уз неизбежну помоћ свеприсутних Руса и која из чисте злобе,

пакости, осветољубивости и огорчења чини све да свет врати у камено доба. Страна светла је, наравно, слабија, али надљудским напорима некако одолева и још одржава искру цивилизације, спречавајући да се планета суноврати у хаос. Тако некако изгледају свет и политика виђени очима Ен Еплбаум.

К њ и г а С у м р а к демократије има своју вредност, али она не лежи толико у ономе што Ен Еплбаум пише о другима, већ у томе што прећутно пружа увид у то како изгледа свет виђен очима глобалистичке елите, односно што нуди одличан приказ ароганције карактеристичне за данашњу елиту. У књизи нема ниједне реченице која би указала на критичко преиспитивање сопствених ставова или макар и минимални покушај да се разуме туђа перспектива. Еплбаум ни за тренутак не помишља да је западњачка политика према Источној Европи после пада Берлинског зида у неком аспекту била погрешна и да је то што она назива популизмом само реакција на ту политику. Она у својој самоуверености једноставно није у стању да схвати да може постојати некакав легитиман разлог за неслагање са политиком коју глобална елита већ деценијама води. Свако ко се не слаже са њиховим погледом на свет

представљен је као „теоретичар завере”, расиста, ксенофоб, ауторитарац и уопште човек неспособан да разликује добро од зла. Идентификујући себе са цивилизацијом та елита је спремна да свако супротстављање тумачи као пут ка хаосу, тиранији и Мордору у коме владају „бесни, осветољубиви и огорчени”. Ако неко ко им се не допада негде на изборима освоји или задржи власт, то једино може бити последица манипулација, намештања избора, демагогије, политике страха, и најважније, негативног руског утицаја. Руски тролови су помогли Трампу, они су подржавали Брегзит, они тајно сарађују са Орбаном... Изгледа да без руских хакера Британци не би знали да им у Европској унији нешто не одговара. Заслепљена блештавом сликом о себи глобална елита ни не помишља да сама нешто чини погрешно и зато на сваку критику одговара још тврдоглавијим инсистирањем на свом пројекту. У том смислу је глобалистичка елита веома блиска некадашњој комунистичкој номенклатури која је на кризу комунизма одговарала тиме што је захтевала још више комунизма и још снажнију борбу против саботера и разних унутрашњих и спољних непријатеља.

Ова књига носи важну поруку и свим онима који још размишљају о могућности некаквог савеза десно од центра попут онога какав је постојао у време Хладног рата, а који би требало да представља брану левичарској идентитетској политици и вокизму. Према ономе што пише Еплбаум нема никакве наде за стварање блока у коме би се заједно могли наћи она и, рецимо, Патрик Бјукенен, па ма каква била претња са левнице. Да је немогуће наћи заједнички именоване јасно се могло видети и из дебате коју су 2018. године водили Дејвид Фрум (писац говора за Џорџа Буша млађег) и Стив Бенон. Заправо, „десни либерали” као што су Еплбаум, Фрум и њихови неоконзервативни пријатељи ће се пре сложити са културним марксистима и *social justice warriors* него са палеоконзервативцима, поготово ако ови желе да избегну конфронтацију са Русијом. Укратко, подршка коју су неоконзервативци пружили Хилари Клинтон није била случајни излет него стратешка одлука. Другим речима, неоконзервативна елита левницу види као савезника и спрема је на свакаке компромисе са њом до мере да јој пропусти Америку само да би остварила своје спољнополитичке циљеве. Одбрана породице, културе, идентитета, граница,

суверенитета или наслеђеног начина живота за Еплбаум и њене истомишљенике нема никакву тежину. У том погледу је савез између левнице и либерала против националних конзервативаца стварност, те је у складу с тим и сав левичарски „антиглобализам” сасвим необавезан и само декларативан.

У складу са уверењем глобалне елите у сопствену моралну недодирљивост, ова прича, ипак, има срећан крај. Еплбаум и њена породица сада имају нове и боље пријатеље са којима се одлично разумеју. Ти нови пријатељи их неће разочарати и са њима деле иста убеђења и боре се за исте вредности. Међу њих не спадају више само „либерални конзервативци”, већ су ту сада и „либерални левичари”. У сваком случају у тај кружок више не могу да се увуку непоуздани и сумњиви. Нови пријатељи не само да су заузели место старих пријатеља на забавама, него ће они узети активно учешће у политичкој бици за смену старих пријатеља, било то у Пољској или у Мађарској. Нови пријатељи знају ко је непријатељ. Упркос издаји интелектуалаца, Еплбаум поручује да ствар „либералне утопије” на којој ради глобална елита још није изгубљена.

* Овај рад је примљен 1. новембра 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 7. новембра 2022. године.